

จดหมายข่าวสารไทยศึกษา

ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๑

ISSN 1685 - 8530

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสถาบันไทยศึกษา
  ๒. เพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องไทยศึกษาสู่สังคม เพื่อความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมไทย
- การเผยแพร่   เผยแพร่ปีละ ๔ ฉบับ

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา
รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายวิจัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาทิตย์ ทองทักษ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฤทธิรงค์ จิวากานนท์ รองผู้อำนวยการฝ่ายวิเทศสัมพันธ์

ผู้จัดทำ

วารภรณ์ จิวชัยศักดิ์ รุ่งอรุณ กุลธำรง วาสนา ชันชนะ จันทิพย์ จำปาทิพย์งาม

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประชาสัมพันธ์

นภาพร วิริยะบุศย์ จัดส่งสมาชิก สายใจ คล้ายพุดม

สำนักงาน

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารประชาธิปไตย - ราโพพรรณี ชั้น ๙ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท

เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐ โทรศัพท์ ๐ ๒๒๑๘ ๗๔๙๓ - ๕

โทรสาร ๐ ๒๒๕๕ ๕๑๖๐ ศูนย์ข้อมูลไทยศึกษา โทรศัพท์ ๐ ๒๒๑๘ ๗๔๑๐

E-mail : thstudies@chula.ac.th เว็บไซต์ <http://www.thaistudy.chula.ac.th>

○ ผู้สนใจขอรายละเอียดหรือบอกรับจดหมายข่าวสารไทยศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

ถ้อยแถลง

จดหมายข่าวสารไทยศึกษา ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๑ ฉบับนี้มีสาระความรู้เรื่องไทยศึกษาสู่สังคมเช่นเคย เพื่อสร้างความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมไทยหลายเรื่อง คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์กับหุ่นละครเล็ก ความรู้เรื่องพระเมรุ พระโกศ และ พระราชยาน พระราชประวัติและวัดประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ ยังคงคอลัมน์ประจำที่น่าสนใจทั้งวรรณวลีไทย รายการวิทยุไทยศึกษา และเว็บไซต์ไทยศึกษา

คณะผู้จัดทำหวังว่าบทความต่างๆ นี้จะให้สาระประโยชน์ทางวิชาการ และขอขอบคุณท่านผู้อ่านที่กรุณาติดตามผลงานของสถาบันไทยศึกษามาโดยตลอด หากมีความประสงค์จะทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมของสถาบันไทยศึกษา ขอความกรุณาสอบถามได้ที่สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือที่ E-mail: thstudies@chula.ac.th จักขอบพระคุณยิ่ง

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

	หน้า
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	รุ่งอรุณ กุลธำรง
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์กับหุ่นละครเล็ก	๕
พระเมรุ พระโกศ และพระราชยาน	จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ๘
พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า	วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์
เจ้าอยู่หัว	๑๔
วัดประจำรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราช	รุ่งอรุณ กุลธำรง ๒๐
วรรณวลีวิไลไทย	๒๕
รายการวิทยุไทยศึกษา	วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์ ๒๘
เว็บไซต์ไทยศึกษา	วาสนา ชันชนะ ๒๙

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์กับหุ่นละครเล็ก*

รุ่งอรุณ กุลธำรง

เนื่องในโอกาสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จสู่สวรรคาลัยเมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๕๕๑ และจะมีพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพระหว่างวันที่ ๑๔ - ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์พระราชทานพระเมตตาแก่ประชาชนชาวไทยมากมายหลายด้าน ผู้เขียนตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณในพระราชกรณียกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เรื่องทรงสืบสานหุ่นละครเล็ก กล่าวคือ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงพระกรุณาธิคุณต่อการแสดงหุ่นละครเล็กของโรงละครโจหลุยส์เฮียร์เตอร์ที่จังหวัดนนทบุรีของครูสาคร ยังเขียวสด ซึ่งถูกไฟไหม้ แล้วย้ายโรงละครมาเปิด ณ สวนลุมไนท์บาซาร์ แล้วประสบวิกฤตเศรษฐกิจอันส่งผลกระทบต่อการจัดแสดงหุ่นละครเล็กดังกล่าว

แต่ด้วยพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อการแสดงหุ่นละครเล็กทำให้โรงละครหุ่นละครเล็กผ่านพ้นวิกฤตจึงพระราชทานชื่อโรงละครให้ใหม่ว่า “นาฏยศาลา หุ่นละครเล็ก (โจหลุยส์)” เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๗ หลังจากนั้นได้เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นประธานในพิธีเปิดโรงละครนาฏยศาลา หุ่นละครเล็ก พร้อมทั้งทอดพระเนตรการแสดงหุ่นละครเล็ก เรื่องรามเกียรติ์ ตอนกำเนิดทศกัณฐ์ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๗ และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้ทรงพระกรุณารับเป็นมูลนิธินาฏยศาลา หุ่นละครเล็กในพระอุปถัมภ์ จึงมีชื่อว่า มูลนิธินาฏยศาลาหุ่นละครเล็กในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

---

* ข้อมูลจาก*ฐานข้อมูลช่างสิบหมู่: ช่างหุ่น สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ในโอกาสนี้ ผู้เขียนขอเสนอที่มาของหุ่นละครเล็กไว้เพื่อท่านผู้อ่านที่สนใจเกี่ยวกับเรื่องหุ่นละครเล็ก พอสังเขปคือ

กำเนิดหุ่นละครเล็ก

หุ่นละครเล็ก เป็นหุ่นไทยประเภทหนึ่ง พัฒนามาจากหุ่นละครเล็กของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ สร้างในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผู้ให้กำเนิดหุ่นละครเล็กคือ นายแกร ศัพทวนิช เป็นชาวตลาดหัวรอ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายแกรประดิษฐ์หุ่นละครเล็กเลียนแบบหุ่นหลวง ทั้งรูปร่าง หน้าตา และขนาดตัวสูงประมาณ ๑ เมตร ต่างกันที่กลไกการบังคับหุ่นและลีลาการเชิดหุ่น หุ่นตัวแรกที่นายแกรสร้างคือ หุ่นตัวพระในตอนแรกหุ่นยังไม่มีชื่อเรียกจนกระทั่งนำออกแสดงให้เจ้านายในวังวัดศุภกษัตริย์นคร กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชจึงทรงตั้งนามให้ว่า **“ละครเล็ก”** ชาวบ้านเรียกกันว่า **“หุ่นครูแกร”**

ครูแกรได้สร้างหุ่นละครเล็กไว้ประมาณ ๒๐๐ ตัวเศษ ก่อนถึงแก่กรรมได้นำหุ่นละครเล็กจำนวน ๑๐๐ ตัวเศษไปทิ้งแม่น้ำ และได้เผยแพร่วิชาความรู้ด้านการทำหุ่นละครเล็กให้แก่ผู้ใดซึ่ยังได้สาปแช่งคนเลียนแบบ

ผู้เชิดหุ่นละครเล็กคนสำคัญนอกจากนายแกรก็คือ นางหยิบ ศัพทวนิช บุตรสะใภ้ ซึ่งเป็นผู้รับมรดกหุ่นละครเล็กต่อจากนายแกร และในขณะมีผู้เชิดตัวตลกแจ็กแข่งชื่อนายคุษ เป็นบิดาของนายสาคร ยังเขียวสด เมื่อนางหยิบเลิกการแสดงหุ่นละครเล็กในราว พ.ศ. ๒๕๑๐ จึงได้มอบหุ่นละครเล็กจำนวน ๓๐ ตัวให้เป็นสมบัติของนายสาคร ยังเขียวสด ผู้เป็นหลาน ศิษย์พ่อครูแกรให้เป็นผู้ดูแลรักษา

ตำนานหุ่นละครเล็กของครูแกร ศัพทวนิช เหลือเพียงหุ่นละครเล็ก ๓๐ ตัวที่ตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานเมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ แต่ความรู้ในการสร้างและศิลปะการแสดงหุ่นละครเล็กยังมิได้สาบสูญ หากได้รับการสืบทอดและพัฒนาเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ประจักษ์ในคุณค่าและร่วมดำรงรักษามรดกทางภูมิปัญญาของศิลปินพื้นบ้านไทยโดย นายสาคร ยังเขียวสด หรือครูโจหลุยส์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๘

ได้เริ่มต้นการแสดงครั้งแรกในงานเทศกาลเที่ยวเมืองไทย ณ สวนอัมพร โดยตั้งชื่อคณะว่า “หุ่นละครเล็กคณะสาครนาฏศิลป์ ละครเล็กหลานครูแกร” นับเป็นการชุบชีวิตหุ่นละครเล็กให้กลับฟื้นคืนมาอีกครั้งหนึ่ง หุ่นละครเล็กคณะนี้ได้รับการพัฒนาและมีการสร้างหุ่นเพิ่มขึ้น รวมถึงการสร้างโรงละคร “โจหลุยส์ เธียร์เตอร์” เป็นโรงละครเพียงแห่งเดียวในประเทศที่ยังอนุรักษ์การเชิดหุ่นละครเล็กโดยมีนายสุรินทร์ ยังเขียวสด บุตรชายคนที่ ๗ ของครูโจหลุยส์เป็นผู้ดำเนินการบริหารโรงละคร

ลักษณะตัวหุ่นละครเล็ก

หุ่นละครเล็กเป็นหุ่นที่มีหัว แขน ขา สูงประมาณ ๑ เมตร สามารถเคลื่อนไหวได้เกือบทุกส่วนเหมือนคนจริงๆ แต่งกายแบบโขนละคร ข้างในตัวหุ่นกลวงเป็นโพรง โครงหุ่นนั้นท่อนบนทำด้วยกระดาษข่อย ท่อนล่างทำด้วยโครงลวดวงๆ ไว้ ๒ - ๓ เส้น มีสายโยยู่ภายในลำตัว และมีกลไกทำให้หุ่นเคลื่อนไหวด้วยข้อต่อต่างๆ ที่สร้างขึ้นได้แก่ ช่วงคอ ช่วงตัว ช่วงไหล่ ช่วงศอก ช่วงข้อมือ ช่วงเข่า ช่วงข้อเท้า ซึ่งผู้เชิดบังคับการเคลื่อนไหวของหุ่นให้สัมพันธ์กับท่าทางของผู้เชิดตามบทการแสดง

การเชิดหุ่นละครเล็ก

การเชิดหุ่นละครเล็กแตกต่างจากการเชิดหุ่นธรรมดา คือ ต้องใช้คนเชิดถึง ๓ คน ต่อหุ่น ๑ ตัว ตัวนางใช้คนเชิด ๒ คน ส่วนตัวตลกใช้คนเชิดคนเดียว ในการเชิดหลายคนต้องแบ่งหน้าที่กันและต้องทำงานอย่างมีความสัมพันธ์กันก็คือ

คนที่หนึ่ง เป็นหลักในการเชิด ต้องสอดมือข้างซ้ายเข้าในลำตัวหุ่นละครเล็ก เพื่อจับเดือยก้านคอให้ตัวหุ่นกลอกหน้ายกคอ ส่วนมือขวาต้องจับก้านเหล็ก (มือขวาของตัวหุ่น) ซึ่งมีลูกรอก ติดอยู่เพื่อบังคับให้มือหุ่นเคลื่อนไหวได้

คนที่สอง ต้องใช้มือขวาของตนจับที่ก้านเหล็กที่มีมือซ้ายของหุ่น เวลาเชิดต้องให้ท่าทางสัมพันธ์กับมือขวาด้วย

คนที่สาม ต้องใช้มือทั้งสองของตนจับเดือยซึ่งอยู่ใต้ฝ่าเท้าของตัวหุ่นละครเล็ก เพื่อยกเท้า เปลี่ยนเท้า ซอยเท้า โดยต้องสัมพันธ์กับท่าว่า เทคนิคในการเชิด เช่น การคร่อมตัว จังหวะ ฯลฯ

คนเชิดทั้งสามคนต้องมีพื้นฐานการแสดงโขนและจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับหุ่นละครเล็กรวมทั้งใช้ความชำนาญและประสบการณ์

องค์ประกอบการแสดงหุ่นละครเล็ก

ฉากของหุ่นละครเล็กแบ่งเป็น ๓ ตอน มีทั้งฉากทิวทัศน์ ฉากป่า และฉากปราสาทราชวัง ฉากแต่ละส่วนมีประติมากรรม ๒ ประติมากรรม รวมทั้งหมดมี ๖ ประติมากรรมให้ตัวหุ่นละครเล็กเข้าออก

การแสดงเริ่มด้วยพิธีไหว้ครู เครื่องดนตรีใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า หรือเครื่องคู่ก็ได้ ไม่มีขออุ้มแบบหุ่นกระบอก ใช้เพลงสองชั้นและร่ายเป็นพื้น มีต้นเสียงและลูกคู่ร้องเพลง มีการบอกบทเช่นเดียวกับละครนอก คนเชิดเป็นคนเจรจา

เรื่องที่ใช้แสดงหุ่นละครเล็กมักเป็นเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ เช่น พระอภัยมณี สังข์ทอง ลักขณวงศ์ แก้วหน้าม้า และแสดงเรื่องรามเกียรติ์ด้วย

เวลาที่แสดงหุ่นละครเล็กมักเป็นตอนกลางคืน เพื่อให้แสงไฟจับตัวหุ่นละครเล็กให้ดูสวยงาม หากแสดงตอนกลางวันมักเป็นมหรสพก่อนจะเผาศพ เป็นต้น

พระเมรุ พระโกศ และพระราชนันท์

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์

ประเพณีการประดิษฐานพระบรมศพไว้ในพระโกศมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว เห็นได้จากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ที่กล่าวถึงการทำพระโกศใส่พระบรมศพ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ว่า

“...พระเพทราชาให้ทำพระโกศทองคำ ใส่พระบรมศพไว้...”

คำว่าโกศหมายถึงที่ใส่ศพหนึ่งหรือภาชนะชนิดหนึ่งสำหรับใส่ศพที่อยู่ในอาคารนั้ ราชศัพท์เรียกพระโกศ หรือโกศ ซึ่งเป็นของหลวงมี ๒ ลักษณะคือ

๑. โกศ หรือ พระโกศ

๒. ลอง หรือ พระลอง

โกศ หรือ พระโกศ คือที่ใส่พระบรมศพของพระมหากษัตริย์ หรือพระศพ ของเจ้านายและศพของข้าราชการที่มีศักดิ์

ลอง หรือ พระลอง สันนิษฐานว่า กร่อนมาจากคำว่าจำลอง ประกอบนอก พระโกศ คือส่วนที่จำลองรูปพระโกศทำอย่างสวยงามสำหรับประกอบประดับภายนอก ตัวพระโกศอีกชั้นหนึ่ง

โกศของหลวงสำหรับทรงพระบรมศพหรือพระศพมี ๓ ชนิด คือ

๑. ทำด้วยเงินลงรักปิดทอง มีลักษณะรูปทรงกระบอก ปากผาย ฝาครอบ เป็นฝากลม มียอดทำเป็นลูกแก้วซ้อนกัน ๕ ชั้น เรียงลดหลั่นเป็นเถาขึ้นไป มีเพียง องค์เดียวสำหรับทรงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์

---

*จุลทัศน์, พยาฆรานนท์, **สาระไทย**. (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔ - ๓๗.

๒. ทำด้วยทองแดง คือตัวโกศทำด้วยทองแดง บางทีก็ทำด้วยเหล็ก มีลักษณะคล้ายโกศแบบแรก ภายนอกลงรักปิดทอง ฝาครอบกลม มีลูกแก้วเรียงเป็น แถวขึ้นไป ๕ ชั้น ชนิดนี้สำหรับทรงพระศพพระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นเจ้าฟ้า ส่วนพระองค์ เจ้างลงไปถึงข้าราชการมีศักดิ์ จะเป็นโกศคล้ายกันนี้ แต่มีลูกแก้วเรียงไป ๓ ชั้น

๓. ทำด้วยเหล็ก เป็นรูปสี่เหลี่ยม เหมือนกลอง ฝาครอบเป็นสี่เหลี่ยม ยอด เป็นลูกแก้ว ๓ ชั้นซ้อนขึ้นไป เมื่อเวลาใส่พระศพหรือศพ จะแตกต่างกันเป็น ๒ ลักษณะ คือ ถ้าเป็นศพพระราชวงศ์จะหุ้มผ้าขาวตรงตัวโกศ แต่ถ้าเป็นศพข้าราชการที่มีศักดิ์ พอจะได้รับพระราชทานโกศชนิดนี้ ไม่ต้องหุ้มผ้าขาวที่โกศ

พระลองหรือลองประกอบโกศอยู่ด้านนอก สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕๐ ทำด้วยไม้รูปทรง ๘ เหลี่ยม หุ้มด้วยทองคำ จำหลักลวดลายเป็นส่วนละเอียดทั้งองค์มีฝาทรงมุงกฎครอบเหนือ ตัวพระโกศ ข้างล่างมีฐานจงกลหุ้มทองเช่นเดียวกันรองรับตัวพระโกศ เหตุที่สร้าง พระลองทองใหญ่นี้ เนื่องจากภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เครื่องราชูปโภค ของพระมหากษัตริย์ได้สูญหายไปด้วย เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช ทรงตั้งราชวงศ์ขึ้นใหม่ก็ต้องสถาปนาเครื่องราชูปโภคทั้งหลายตามโบราณ ราชประเพณี พระโกศและพระลองนี้จึงต้องสร้างขึ้นใหม่เช่นเดียวกัน เมื่อคราวที่ สร้างขึ้นมานั้นมีค่าเล่ากันมาว่า โปรดเกล้าฯ ให้นำเอามาตั้งในที่ประทับทั้งพระโกศ และ พระลอง เพื่อทอดพระเนตรอยู่หลายวัน จนเจ้าจอมมารดาแฉ่นเข้าไปทูลว่าไม่เป็นมงคล แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงรับสั่งว่า ถ้าไม่เอามาลองจะ รู้หรือว่าพอดิหรือไม่

พระลองทองใหญ่ใช้ครั้งแรกเมื่อพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทร เทพสิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระลองทองใหญ่ที่สร้างขึ้นเป็นประเดิม ต่อมาจึงได้ทรง พระบรมศพของพระมหากษัตริย์และอัครมเหสีในภายหลัง พระลององค์นี้ต่อมาได้ อนุโลมพระราชทานแก่พระศพพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า และสมเด็จพระบรมวงศ์ที่ทรง มีเกียรติอันยิ่งใหญ่เป็นกรณีพิเศษเป็นรายๆ ไป

ที่สำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพเรียกว่า พระเมรุหรือพระเมรุมาศ ซึ่งเป็นชื่อของภูเขาลูกหนึ่งอยู่กลางจักรวาล มียอดเป็นที่ตั้งแห่งเมืองสวรรค์ มีผู้สันนิษฐานว่าพระเมรุนั้นมาจากสิ่งปลูกสร้างอันมีลักษณะเป็นปราสาทสูงใหญ่ อยู่ท่ามกลางปราสาทน้อยๆ ตามมุมทุกทิศ มีโขนทวาร ชักระเบียงเชื่อมถึงกัน มักปิดราชวัตรฉัตรล้อมเป็นชั้นๆ มีลักษณะประดุจเขาพระสุเมรุตั้งอยู่ท่ามกลาง มีเขาสัตบริภณต์ล้อม จึงเรียกว่าเขาพระสุเมรุ ต่อมามีการสร้างให้ย้อยลงไม่มีอะไรล้อมรอบ มีแต่ยอดแหลมเรียกว่า เมรุ และที่มีความเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์นั่นกล่าวคือ เมื่อพระมหากษัตริย์สิ้นพระชนม์เราเรียกว่าสวรรคต คือ การเสด็จสู่สวรรคต ในคติของไทย สวรรค์ คือเขาพระสุเมรุจึงสร้างเขาพระสุเมรุจำลองขึ้นเป็นที่ส่งพระมหากษัตริย์ไปสู่สวรรคต

การสร้างพระเมรุ ถือเป็นเรื่องใหญ่ เห็นได้จากการสร้างพระเมรุของสมเด็จพระนเรศวรฯ ในเอกสารเก่าว่า พระเมรุสูงไปถึง ๒ เส้นเศษ เรียกว่า สูงกว่าพระปรางค์วัดอรุณฯ เลยทีเดียว ตามตำรานั้นเขาจะสร้างพระเมรุสูงเป็น ๒ ชั้น ชั้นนอกเรียกพระเมรุประดุจปราสาทใหญ่ ข้างในตัวพระเมรุ มีพระเมรุมาศ หรือพระเมรุทองทำเป็นรูปบุษบกอยู่ภายในอีกองค์ แล้วจึงตั้งจิตกาธาน เป็นที่ถวายพระเพลิง องค์ด้านนอกจึงต้องสูงใหญ่มาก และต้องมีขาลาออกมาโดยรอบ รอบพระเมรุใหญ่มีเมรุทิศ คือ สร้างเหมือนบุษบกหรือมณฑป ๘ องค์ประจำทิศ สำหรับเป็นที่พระสงฆ์ขึ้นไปสวด

ส่วนประกอบที่สำคัญของพระเมรุ คือ ศาลาทรงธรรม หรือพลับพลาทรงธรรม คือ เป็นที่ที่พระมหากษัตริย์องค์ต่อไปจะเสด็จไปบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพ มีทับเกษตร คือระเบียงรอบเมรุ สำหรับตั้งรูปหุ่นสัตว์หิมพานต์ต่างๆกัน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีรูปสัตว์ต่างๆ นั้กว่า ๗๐ แบบ บนหลังของสัตว์นั้นทำเป็นบุษบกโถงสำหรับถวายผ้าไตรโดยรอบ นอกจากนั้นมียาวัวตรคือรั้วกันออกมาเป็นชั้นๆ มีฉัตร มีพุ่มไม้ ดอกไม้ต่างๆ

เวลาจะเชิญพระบรมศพออกไปตั้งต้องเป็นขบวน โดยออกจากพระบรมมหาราชวังทางด้านทิศตะวันตก เคลื่อนขบวนไปทางทิศใต้ด้วยพระราชนยาน ๓ ลำคาน พระราชนยานนี้เหมือนแคร่สี่เหลี่ยมจำหลักสลวดลายที่ฐานสวยงาม มีคานสอดรับข้างล่าง ๓ คาน เพราะจะต้องรับน้ำหนักพระโกศและพระลอง ตลอดจนคนที่นั่งประคองพระโกศไปด้วย ขบวนพระบรมศพจะผ่านวัดโพธิ์ แล้วไปขึ้นราชรถที่หน้าวัดโพธิ์ แห่มาตามถนนสนามชัยจนมาถึงหน้าพระเมรุมาศ ราชรถที่ใช้นี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นทั้งหมด ๒ องค์ คือ พระมหาพิชัยราชรถสำหรับทรงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์ และเวชยันตราราชรถสำหรับทรงพระศพพระบรมราชวงศ์

นอกจากนี้ยังมีราชรถน้อยสำหรับโปรยข้าวตอก สำหรับพระสงฆ์อ่านพระอภิธรรมและสำหรับพระภิกษุชกพระบรมศพอีกด้วย มีเกร็ดเกี่ยวกับราชรถทั้งสององค์นี้ว่า พระมหาพิชัยราชรถนี้มีไว้สำหรับพระบรมศพ แต่ไม่ค่อยได้ใช้บ่อยนัก ไม่เหมือนเวชยันตราราชรถที่ใช้ทรงพระศพของสมเด็จพระเจ้าฟ้าต่างๆ ลงมาตามลำดับ จึงต้องใช้บ่อยและซ่อมแซมจนแข็งแรง พอเมื่อถึงคราวจะต้องใช้พระมหาพิชัยราชรถ ก็เกิดขัดข้องซ่อมไม่ทัน ต้องนำเอาเวชยันตราฯ มาใช้แทน เช่น ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ก็เช่นเดียวกัน เพียงแต่ในหมายเหตุการประกาศว่าเป็นพระมหาพิชัยราชรถ

สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เสด็จสวรรคต
เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ อัญเชิญพระบรมศพประดิษฐาน ณ พระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๙๙ ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง

พระเมรุ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

พระเมรุมาศ
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

แบบร่างพระเมรุ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

ที่มาของภาพ : www.m-culture.go.th

พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแต่สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระราชสมภพเมื่อวันอังคารที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ ทรงมีพระนามเดิมว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์บดินทรเทพยมหามงกุฎบุรุษรัตนราชรวิวงศ์วรุตพงศ์บริพัตรสิริวัฒนาราชกุมาร เมื่อพระชนมพรรษาได้ ๙ พรรษา ทรงรับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามีนีพิชนศวรสุรลังกาต และเมื่อพระชนมพรรษาได้ ๑๓ พรรษา ทรงรับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามุนีนาถ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๕ แห่งบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อพระชนมายุ ๑๕ พรรษาในระยะแรก เจ้าพระยาศรีสฐียวงศ์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และใน พ.ศ. ๒๔๑๖ จึงมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยมีการพัฒนาและปรับปรุงกิจการด้านต่างๆ มากมายเพื่อให้เกิดความเจริญทัดเทียมอารยประเทศ ซึ่งก็แน่นอนว่าผู้ที่มิบทบาทสำคัญอย่างยิ่งคือ องค์พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชนั่นเอง

พระราชภารกิจสำคัญๆ ที่ควรยกมากล่าว เช่น การเลิกทาส เลิกระบบไพร่ มีการออกพระราชบัญญัติหลายฉบับเพื่อการนี้ เช่น พระราชบัญญัติเก็บเงินค่าราชการ คือ รัฐบาลเลิกเกณฑ์แรงงานโดยไม่ให้ค่าจ้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ และอีก ๔ ปีต่อมา คือ ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ มีการออกพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์จ้าง ร.ศ. ๑๑๙ เปลี่ยนแรงงานเกณฑ์เป็นการจ้าง เป็นผลให้การแบ่งลักษณะทางชนชั้นในสังคมไทย และการต้องสังกัดมูลนายหมดสิ้นในรัชกาลนี้

การปฏิรูปการปกครองก็มีความสำคัญมาก เพราะเป็นพื้นฐานของการปกครอง ในปัจจุบันกล่าวคือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนรูปแบบการปกครองแบบเดิมที่เคยใช้มาแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มาเป็นระบบกระทรวงมีทั้งหมด ๑๒ กระทรวง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ กระทรวงทั้ง ๑๒ กระทรวง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงวัง กระทรวงนครบาล กระทรวงเกษตรราธิการ กระทรวงธรรมการ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม กระทรวงโยธาธิการ และกระทรวงมรดกธิการ ทุกกระทรวงมีเสนาบดีเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ และยกเลิกตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี และจตุสดมภ์ ในส่วนการปกครองส่วนภูมิภาค จัดให้มีการปกครองระบบเทศาภิบาล ใน พ.ศ. ๒๔๓๗ แบ่งเป็นมณฑลเทศาภิบาล ๑๘ มณฑล มีสมุหเทศาภิบาลดูแล แบ่งส่วนย่อยออกเป็นเมือง อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน

เรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญและมีความเกี่ยวข้องกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็คือ เรื่องของการศึกษา การศึกษาในระดับต้นหรือที่เรียกว่า การศึกษาขั้นมูลฐานนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังชั้นนอกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ เด็กนักเรียนคือ บุตรข้าราชการในกรมมหาดเล็ก และกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ต่อมาก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษที่พระราชวังนันทอุทยาน มีหม่อมแมกฟาแลนด์เป็นอาจารย์ใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการตั้งโรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก และโรงเรียนแผนที่ในสังกัดกรมทหารมหาดเล็ก

ในส่วนของราษฎร ในสมัยนี้ก็เกิดโรงเรียนหลวงในวัดแห่งแรกคือโรงเรียนวัดมหรณพาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ จัดการศึกษาตามแบบตะวันตก ต่อมาได้ขยายการศึกษาในรูปแบบนี้ไปยังส่วนภูมิภาค

พ.ศ. ๒๔๔๑ จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติเป็นครั้งแรก และมีการปรับปรุงแก้ไขอีก ๒ ครั้งคือ ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ และ พ.ศ. ๒๔๕๐ รวมมีแผนการศึกษาแห่งชาติที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ ๓ ฉบับ

ในส่วนของการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น สืบเนื่องมาจากการตั้งโรงเรียนมหาดเล็ก หรือสำนักฝึกหัดวิชาการข้าราชการพลเรือน ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ ต่อมาได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนมหาดเล็ก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กเป็นสถาบันอุดมศึกษา พระราชทานนามว่า โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ระเบียบแรกสังกัดกรมมหาวิทยาลัย กระทรวงธรรมการ คำว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีความหมายว่า มหาวิทยาลัยของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์

แรกเริ่มนั้นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดการศึกษาเป็น ๔ คณะ ได้แก่ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ การศึกษายังเป็นระดับประกาศนียบัตร ต่อมาเป็นระดับปริญญาตรี โดยเริ่มที่คณะแพทยศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ปัจจุบันจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดสอนระดับการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีจนถึงระดับปริญญาเอก มีคณะวิชารวมทั้งสิ้น ๒๐ คณะวิชา มีสถาบันที่ทำการวิจัยและการสอน ๕ หน่วยงาน ที่เป็นสถาบันวิจัยมี ๑๐ หน่วยงาน และเป็นสถาบันบริการ ๔ หน่วยงาน

มีเพียงเท่านี้ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังเกิดสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษาอีกหลายแห่ง เช่น โรงเรียนนายร้อยทหารบก โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนราชแพทยาลัย โรงเรียนนายอำเภอ โรงเรียนนักเรียนอัยการ โรงเรียนนักเรียนสรรพากร เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงส่งพระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์ไปทรงศึกษาต่อต่างประเทศ ทรงตั้งทุนเล่าเรียนหลวงเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้ความสามารถไปศึกษาต่อต่างประเทศ และนำวิชาความรู้ที่ได้รับมามาพัฒนาประเทศต่อไป

ทางการคลัง ในสมัยนี้มีการจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ ทำหน้าที่เก็บรวบรวมภาษีอากรมาไว้เป็นแห่งเดียว ซึ่งต่อมาเป็นกระทรวงพระคลังสมบัติ และยังทรงให้แยกทรัพย์สินส่วนพระองค์ออกจากเงินแผ่นดินอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ประเทศไทยยังเริ่มมีธนบัตรใช้เป็นครั้งแรกเรียกว่า **อัฐกระดาษ** และการประกาศใช้พระราชบัญญัติมาตรฐานทองคำกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินที่แน่นอน ก็ทำให้ประเทศไทยมีเสถียรภาพและฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น เกิดการลงทุนขยายเศรษฐกิจของต่างชาติในไทยมากขึ้นด้วย

ความเจริญของประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้นยังมีอีกมากมายหลายด้าน เช่นทางด้านการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ ทางบกก็คือ การสร้างถนนหลายสายทั้งสร้างใหม่และที่ซ่อมแซมของเดิม มีการสร้างสะพานข้ามคลอง ปลุกต้นไม้ ๒ ข้างถนนให้ร่มรื่น มีการสร้างทางรถไฟหลายสายคือ สายกรุงเทพถึงนครราชสีมา ซึ่งเป็นทางรถไฟสายยุทธศาสตร์ สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ เพื่อป้องกันการขยายดินแดนของฝรั่งเศสในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เปิดทางรถไฟสายกรุงเทพฯ ถึงเพชรบุรี กรุงเทพฯ ถึงฉะเชิงเทรา และ ยังพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บริษัทเอกชนสร้างทางรถไฟอีกหลายสาย เช่น ทางรถไฟสายกรุงเทพฯ ถึงปากน้ำ สายธนบุรีถึงท่าจีน และสายพระบาทถึงสระบุรี เป็นต้น นอกจากเปิดทางรถไฟแล้ว ในรัชกาลนี้ยังมีรางไฟฟ้าใช้ครั้งแรกทั้งของ ไทยและทวีปเอเชียด้วย เริ่มใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ แต่กิจการนี้ได้เลิกล้มไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ สำหรับคมนาคมทางน้ำในรัชกาลนี้ก็มีการขุดคลองและซ่อมคลองอีกหลายแห่ง คลองที่ขุดใหม่ เช่น คลองนครเขื่อนขันธ์ คลองประเวศบุรีรมย์ คลองทวีวัฒนา คลอง กระทุ่มแบน คลองปทุมวัน คลองพระโขนง เป็นต้น มีคลองสำคัญที่ขุดในสมัยนี้และมี ผลต่อขยายที่นา และการชลประทาน จนปัจจุบันนั้นคือคลองรังสิตที่จังหวัดปทุมธานี

ในเรื่องการสื่อสารอันประกอบด้วย การโทรเลข การไปรษณีย์ การโทรศัพท์ ก็เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๕ นี้เช่นกัน ซึ่งเป็นรากฐานของการสื่อสารและโทรคมนาคมในปัจจุบัน การโทรเลข เริ่มมีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๘ สายแรกคือ สายกรุงเทพฯ สมุทรปราการ การไปรษณีย์ มีการออกพระราชบัญญัติกรมไปรษณีย์ใน พ.ศ. ๒๔๒๘ กำหนดอำนาจ

ในการรับ - ส่งหนังสือ วางระเบียบต่างๆ ในการรับ - ส่งทางไปรษณีย์ เหล่านี้เป็นต้น ต่อมาได้ขยายการบริการออกไปทั่วประเทศ ในส่วนของโทรศัพท์เริ่มใน พ.ศ. ๒๔๓๐ ในระยะแรกมีเครื่องโทรศัพท์ไว้ให้บริการเพียง ๓๐ เครื่องเท่านั้น และจัดรวมกิจการอยู่ในกรมไปรษณีย์และโทรเลข เช่นเดียวกับการสาธารถไฟโคค ในรัชกาลที่ ๕ นี้เราเริ่มมีน้ำประปาใช้แล้วโดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จ้างนายช่างสุขาภิบาลชาวฝรั่งเศสมาดำเนินการจัดการเรื่องประปาในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ ให้ชุดคลองประปาจากรังสิตคือกรุงเทพฯ เพื่อนำน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยามาทำเป็นน้ำสะอาดสำหรับบริโภค นอกจากนี้ชาวกรุงเทพฯ ยังมีโอกาสได้ใช้ไฟฟ้า เมื่อจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) นำเอาวิธีการผลิตไฟฟ้า โดยใช้เครื่องกำเนิดไฟฟ้าตามแบบอย่างของฝรั่งเศสมาใช้เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ และใช้ภายในพระบรมมหาราชวังก่อน จากนั้นจึงขยายไปยังที่อื่นๆ ต่อไป นอกจากนี้ยังมีการออกพระราชบัญญัติธรรมเนียมคลอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ เพื่อรักษาความสะอาดคลองต่างๆ ไม่ให้คนทำสกปรก และไม่ให้คลองตื้นเขิน ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ มีการจัดตั้งกรมสุขาภิบาล และตราพระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพฯ ร.ศ. ๑๑๖ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ในส่วนหัวเมืองต่างๆ เริ่มออกพระราชบัญญัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐

ในรัชกาลนี้ยังมีเหตุการณ์หนึ่งที่สำคัญยิ่งและเสี่ยงต่อการสูญเสียเอกราชและอธิปไตยของชาติ นั่นคือเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ที่ประเทศไทยอยู่ในภาวะถูกบีบคั้นจากการรุกรานของประเทศตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเห็นความจำเป็นในการป้องกันประเทศด้วยการฝึกหัดทหารให้มีระเบียบวินัยตามแบบอย่างตะวันตก ด้วยการตราพระราชบัญญัติจัดการทหาร พ.ศ. ๒๔๓๐ จัดตั้งกรมยุทธนาธิการรับผิดชอบและดำเนินการ ในการปรับปรุงและบังคับบัญชากรมทหารบก ทหารเรือ ให้มีระเบียบแบบแผนเป็นอย่างเดียวกัน นอกจากนี้ยังทรงให้ออกประกาศพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ในบางมณฑลจากนั้นจึงทยอยประกาศทั่วราชอาณาจักร

พระราชโอรสที่ทรงมีบทบาททางด้านการทหารในระยะแรกนั้น เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ทางด้านทหารบก พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ และพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ทางด้านทหารเรือ เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่เพียงแต่ทรงมีพระวิจารณ์ญาณที่กว้างไกลในเรื่องการพัฒนาปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมอารยประเทศดังกล่าว ยังทรงสนพระทัยและทรงมีพระปรีชาสามารถทางด้านการประพันธ์ด้วยบทพระราชนิพนธ์ เช่น พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน บทละครเรื่องเงาะป่า ลิลิตนิทราชาคริต จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างๆ จดหมายเหตุราชกิจรายวัน พระราชพิธี ๑๒ เดือน พระบรมราชาธิบาย พระบรมราโชวาท ธรรมเนียมราชตระกูลในสยาม เป็นต้น งานพระราชนิพนธ์ต่างๆ เหล่านี้ยังทรงคุณค่าทั้งในเรื่องถ้อยคำ สำนวนและเนื้อหาสาระจนปัจจุบัน บทพระราชนิพนธ์เรื่องจดหมายเหตุเสด็จประพาสต้นนั้น ทำให้เราได้เห็นความสนพระทัยในชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรทั่วไป และทรงทราบทุกข์สุขของราษฎรจากปากราษฎรเอง

กล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อประชาชนและประเทศไทยอย่างยิ่ง จึงทรงได้รับสมัญญานามว่า **“สมเด็จพระปิยมหาราช”** อันมีความหมายว่า ทรงเป็นที่รักของปวงชนชาวไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติยาวนานถึง ๔๒ ปี เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

วัดประจำรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราช

รุ่งอรุณ กุลอ่าว

วัดประจำรัชกาล คือ พระอารามหลวงที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างหรือทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีกำเนิดมาจากประเพณีไทยโบราณที่ผู้ใดตั้งวงศ์สกุลของตนเพื่อเป็นสถานที่ทางพระพุทธศาสนา บำเพ็ญกุศลและบรรจฐิของสมาชิกในวงศ์สกุลของตน จนกลายมาเป็นคติสืบทอดกันมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่สมเด็จพระยามหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ทรงกล่าวไว้ในหนังสือความทรงจำ หน้า ๑๑๓ มีความตอนหนึ่งว่า “.....เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสวยราชย์แล้วต้องสร้างวัดประจำรัชกาลทุกพระองค์ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้...” วัดประจำรัชกาลดังกล่าวได้แก่

วัดประจำรัชกาลที่ ๑ คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

วัดประจำรัชกาลที่ ๒ คือ วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร

วัดประจำรัชกาลที่ ๓ คือ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

วัดประจำรัชกาลที่ ๔ คือ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

วัดประจำรัชกาลที่ ๕ คือ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ด้านตะวันออกติดถนนเพ็ญนคร ด้านตะวันตกติดถนนอัษฎางค์ ด้านเหนือติดถนนราชบพิธ ด้านใต้ติดคลองวัดราชบพิธ

---

* ตรีศิลป์ บุญจขร, บรรณาธิการ. **พินิจไทยไตรภาค ทูตียภาค : ศิลปวัฒนธรรมและวรรณคดี** (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐, หน้า ๑๖๗ - ๑๗๐.

ในปี พ.ศ. ๒๔๑๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวัศธาดา พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ (หม่อมเจ้าชายดิศ) อธิบดีกรมช่างสิบหมู่และกรมหัตถ์ศิลปศาสตรศฤงคาร (พระองค์เจ้าชายทองแถม ถวัลยวงศ์) เป็นแม่กองอำนวยการสร้างวัด และพระยาอนรุรักษ์ราชมณฑิยา (หม่อมราชวงศ์ป้อม มาลากุล) อธิบดีกรมช่างสิบหมู่เป็นแม่กองอำนวยการปฏิสังขรณ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓

ศิลปกรรมของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชดำริให้นำหลักการสร้างวัดโบราณมาสร้าง โดยมีพระเจดีย์เป็นหลักล้อมด้วยพระระเบียง พระอุโบสถ พระวิหารและพระวิหารทิศโดยรอบ มีกำแพงกันเขตพุทธาวาสกับสังฆาวาสและผสมผสานศิลปะไทยกับศิลปะตะวันตกให้กลมกลืนกันทั้งภายนอกพระอุโบสถ พระวิหาร และภายในพระอุโบสถ พระวิหาร อันเป็นงานช่างสิบหมู่ที่วิจิตรงดงามยิ่ง อาทิ

พระอุโบสถ ภายนอกพระอุโบสถมีมุขเด็จด้านหน้า หลังคาลด ๒ ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันเป็นรูปช้างเผือกเศียรเทิดพานรองรับพระเกี้ยว ขนาบสองข้างด้วยฉัตร ราชสีห์และคชสีห์ประคอง หน้าบันมุขเด็จเป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑ ประตุน้ำต่างมีซุ้มปูนปั้นลงรักปิดทอง ยอดมณฑป บานประตูหน้าต่างด้านในเป็นลายรดน้ำพุ่มข้าวบิณฑ์ ด้านนอกประดับมุกเป็นลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ๕ ดวง (ศิลปกรรมวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม หน้า ๑๔)

ภายในพระอุโบสถประดับตกแต่งด้วยศิลปะตะวันตกผสมศิลปะไทย มีลายเครือเถาสีทองที่เพดาน ผนังระหว่างช่องหน้าต่างทำเป็นรูปอุณาโลมสลัอักษร จ บานประตูและบานหน้าต่างด้านในเขียนลายรดน้ำพุ่มข้าวบิณฑ์ เหนือซุ้มประตูกลางเป็นลายปูนปั้นพระราชลัญจกรประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เรียกว่า ตราแผ่นดินหรือตราอาร์ม (เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๘)

พระประธานในพระอุโบสถคือ พระพุทธอังคีรส มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ ปางสมาธิขัดสมาธิราบ ขนาดหน้าตัก ๖๐ นิ้ว หล่อสำริด กะไหล่ทองคำ ที่ได้ฐานบัลลังก์พระพุทธรูปนี้ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ ทรงบรรจุพระบรมอัฐิในรัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ พระอัฐิสมเด็จพระศรีสุลาลัยและสมเด็จพระกรมพระยาสุดาร์ตนาธิราชประยูรไว้เพื่อสักการบูชา

ด้านตะวันตกติดกับกำแพงวัดมีสุสานหลวง ซึ่งแสดงลักษณะวัดประจำรัชกาลที่ ๕ อีกประการหนึ่งคือรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างอนุสาวรีย์สำหรับพระบรมราชเทวี พระราชเทวี เจ้าจอมมารดา พระราชโอรส พระราชธิดาในพระองค์เป็นรูปพระเจดีย์ ปรากฏ วิหารแบบไทย เช่น พระเจดีย์สีทองทั้งสี่บนฐานสูง อนุสาวรีย์รังษีวัฒนา เสาวงศาประดิษฐาน สุนัขมลายีนฤมิตร และอนุสาวรีย์พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีศิลปกรรมที่น่าสนใจอย่างยิ่งอีกแห่งหนึ่ง คือ มหาสีมาเป็นหลักศิลาจำหลักเป็นรูปธรรมจักร ตั้งอยู่บนกำแพงรอบวัดทั้ง ๘ ทิศ ซึ่งเป็นที่มาของชื่อวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ที่หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างและมีมหาสีมา

ผู้เขียนขอเชิญชวนผู้อ่านร่วมบำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระปิยมหาราชที่องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้ประกาศเฉลิมพระเกียรติพระองค์ให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคมและการสื่อสาร เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณด้านศิลปวัฒนธรรมไทยในรัชสมัยสมเด็จพระปิยมหาราช อันเป็นสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อของงานช่างสิบหมู่กับศิลปะตะวันตกในสังคมไทย ณ วัดประจำรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราชซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมไทยตามแนวพระราชดำริเกี่ยวกับช่างสิบหมู่ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

หมายเหตุ : บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “แนวพระราชดำริเกี่ยวกับช่างสิบหมู่ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วรรณวลีไทย

วรรณวลีไทย ฉบับนี้ ขอนำเสนอคำประพันธ์ที่แสดงความคร่ำครวญอาลัย
อาวรณ์ จากวรรณคดีเรื่องต่างๆ ซึ่งผู้แต่งสามารถถ่ายทอดความรู้สึกทวิหาอาลัย
นางผู้เป็นที่รักได้อย่างไพเราะ และชวนให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสารเห็นใจ

ลำदनเอยจะด่วนไปก่อนแล้ว
จะโรยร้างห่างสิ้นกลิ่นมาลี
ที่มีกลิ่นก็จะคลายหายหอม
ที่มีดอกก็จะวายระคายครบ

เกิดแก้วพิกลุย์สุนสี
จำปีเอยก็ปีจะมาพบ
จะพลอยตรอมเหือดสิ้นกลิ่นตลบ
จะเหี่ยวแห้งเขาชบสลบไป
(ขุนช้างขุนแผน)

กรรมใดมาเด็ดแก้ว
เรียมตนกลางหาหน
ศรีเมืองอยู่เมืองทน
ต่างบเห็นหน้าหน้า

กับตน ภูเอย
บ่นบ้า
ทุกข์ทเวช วายฤา
ทอดทิ้งตนตาย ฯ
(โคลงนิราศกรุงเก่า)

ไฉ่ดวงดาเรศด้อย
ดัดตั้งดวงอจกลับ
ขวลาจะลาลับ
หลับฤตื่นตรอมละห้อย

เดือนดับ
พุ่มร้อย
นุชพี แพงเอย
อยู่ห้องหนหลัง

เรือมารุ่งบุรี
ตื่นแต่ตาในฝัน
แปดยามย่ำแต่ย่น
นอนนั่งลุกยืนย้าย

คืนวัน
คล้อยคล้าย
แทนท่อม โมงแม่
ยิ่งร้อนเรียมวิ

(นิราศนรินทร์)

รอยบุญเราพร้อมพ้อง
บาปแบ่งสองทำหัน
เพรงพราภสัต์ว์จำผัน
บุญร่วมบาปจำร้าง

จำใจจากแม่เปลื้อง
เหยยว่าแดเดียวยก
สองซีกแล่งทรงตก
ภาคพีไปหนึ่งไว้

ไธศรีเสาวลักษณ์ล้ำ
แม้ว่ามีกิงโพยม
แขวนขวัญชูชูโฉม
กิดบมีกิงฟ้า

โฉมควรจักฝากฟ้า
เกรงเทพไธธรณินทร์
ฝากลมเลื่อนโฉมบิน
ลมจะชายชักช้า

ฝากอุมาสมรมแม่แล้
ทราบสวยมภูจักรี
เรียบคิดจบจนตรี
โฉมฝากใจแม่ได้

พบกัน
เท่าสร้าง
พลัดคู่ เขาฤา
นุขร้างเรียมไกล
ปลิดอก อรเอย
แยกได้
แตกภาค ออกแม่
แนบเนียนวลถนอม

แลโลม โลกเอย
ยื่นหล้า
แมกเมฆ ไว้แม่
ฝากน้องนางเดียว

ฤาตินี ดีฤา
ลอบกล้า
บนเล่า นะแม่
ชอกเนื้อเรียมสงวน

ลักษมี เล่านา
เกลือกใกล้
โลกล่วง แล้วแม่
ยังด้วยใครครอง

(นิราศนรินทร์)

รอยกรรมมาแบ่งแก้ว
ขวัญอยู่อยุธยาตน
ไฉ่ดวงทิพย์สมณ
บุญที่สมสองสร้าง

กับสกนธ์ ภูเอย
ต่างร้าง
ทามาศ แม่เอย
จักสิ้นฤยัง

(นิราศนรินทร์)

พิศพรรณปลาว่ายเคล้า
มัตยายังรู้ชม
นวลจันทร์เป็นนวลจริง
คางเบือนเบือนหน้ามา
เพียนทองงามดังทอง
กระแหแห่ทางชาย
แก้มข้าข้าใครต้อง
ปลาตูกทุกข้อตรม

คิดถึงเจ้าเสรำอารมณ์
สมสาใจไม่พามา
เจ้างามพริ้งยิ่งนวลปลา
ไม่งามเท่าเจ้าเบือนชาย
ไม่เหมือนน้องห่มตาตพราย
ดังสายสวาทคลาดจากสม
อันแกมน้องข้าเพราะชม
เหมือนทุกขพีที่จากนางฯ

(กาพย์แห่เรือเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์)

ฝนตกฝนหากตก
ลมพัดรับขวัญบน
ฝนตกไม่ทั่วฟ้า
ไม่เย็นในอกเรา

แก้วกับอกอย่าโกรธฝน
แก้วโกลมมานอนเนา
เย็นแหล่งหล้าในภูเข
เพราะเพื่อนเคล้าเจ้าอยู่ไกล

(กาพย์แห่เรือเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์)

รายการวิทยุไทยศึกษา

วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์

วิทยากร : อาจารย์ ดร. ดินาร์ บุญธรรม

๓	สิงหาคม	๒๕๕๑	ดอกบัวในวัฒนธรรมไทย ตอนที่ ๑
๑๐	สิงหาคม	๒๕๕๑	ดอกบัวในวัฒนธรรมไทย ตอนที่ ๒
๑๗	สิงหาคม	๒๕๕๑	การแสดงพระธรรมเทศนาในวัฒนธรรมไทย
๒๔	สิงหาคม	๒๕๕๑	นำชมจังหวัดราชบุรี
๓๑	สิงหาคม	๒๕๕๑	ผ้าทอในวัฒนธรรมไทย ตอนที่ ๑
๗	กันยายน	๒๕๕๑	ผ้าทอในวัฒนธรรมไทย ตอนที่ ๒
๑๔	กันยายน	๒๕๕๑	๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒๑	กันยายน	๒๕๕๑	ผ้าตีนจก
๒๘	กันยายน	๒๕๕๑	แหล่งโบราณสถานและโบราณคดีแม่น้ำน้อย
๕	ตุลาคม	๒๕๕๑	คติการสร้างพระเมรุ
๑๒	ตุลาคม	๒๕๕๑	พระเมรุมาศในสมัยรัตนโกสินทร์
๑๙	ตุลาคม	๒๕๕๑	ราชรถและพระราชยาน
๒๖	ตุลาคม	๒๕๕๑	การมหรสพสมโภชในงานพระเมรุ

เว็บไซต์ไทยศึกษา

วาสนา ชื่นชนะ

สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

<http://ayutthayastudies.aru.ac.th>

จดหมายข่าวสารไทยศึกษาฉบับนี้ขอเสนอเว็บไซต์เกี่ยวกับอยุธยาศึกษาของสถาบันอยุธยาศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาซึ่งรวบรวมความรู้และสาระน่ารู้ต่างๆ อย่างละเอียด เช่น วันพืชมงคล วันฉัตรมงคล ประวัติความเป็นมาของวันแม่ มรดกโลกคืออะไร วันที่ระลึกมหาจักรี วันอนุรักษ์มรดกไทย เครื่องทองไทยสมัยอยุธยา ไขน ตำรับยาโบราณชาวกรุงเก่า ดนตรีไทยในวัฒนธรรมไทย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีสาระในด้านต่างๆ ให้ศึกษาหาความรู้โดยแบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

สาระนั้นรู้เรื่องประวัติศาสตร์ เช่น อยุธยา เมืองทำนนานาชาติ สงครามอยุธยาหงสาวดี พ.ศ. ๒๑๑๒ กับจุดเปลี่ยนที่บ้านหมากสองต้น หัวสาระภา “ถนนป่าโหนด” หรือ “ถนนเดชาวุธ”? การประปาสมัยอยุธยา พระผู้ทรงเป็นผู้นำในการอนุรักษ์แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัดบรมพุทธารามและคลองประตูละไกรน้อย ทำไม..? อยุธยาถึงเป็นนครประวัติศาสตร์มรดกโลก ตามรอยโบราณสถานในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ตามรอยโบราณสถานในหออุทก (หอพักนักศึกษา) ชาวจีนในสมัยกรุงศรีอยุธยา อนุสรณ์สถานชาวโปรตุเกสที่พระนครศรีอยุธยา ๔๐๐ ปีสัมพันธไมตรีไทย - เนเธอร์แลนด์ ๒๑๔๗ - ๒๕๔๗ กระบวนพยุหยาตราชลมารค แผนที่ผังฉบับแรกที่ปรากฏถึงกรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรอยุธยา

สาระนั้นรู้เรื่องสมเด็จพระนเรศวร พระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพและทรงพระแสงปืนต้น พระประวัติเบื้องต้นของสมเด็จพระนเรศวร พระนเรศวรเริ่มทรง

สำแดงพระบารมี พระนเรศราชาธิราชในจดหมายเหตุนวันวลิต ความรอบรู้ของ พระนเรศวร สมเด็จพระนเรศวรและวัดภูเขาทอง

สารนารูเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอยุธยา เช่น การทำหัวโขน การประดิษฐ์ ดอกไม้จากต้นโสน การทำพัดสาน อำเภอบ้านแพรก การทำงอบ การปั้นตุ๊กตาดินเผา ขาวบ้าน เครื่องประดับมุก มีดอรัญญิก มีภาพประกอบ

สารนารูเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี เช่น เครื่องทองไทยสมัยอยุธยา ไขน ตำรับยาโบราณชาวกรุงเก่า ดนตรีไทยในวัฒนธรรมไทย

ความสัมพันธ์ไทย - มุสลิม เช่น ชุมชนชาวมุสลิม ประวัติการสืบเชื้อสาย ของวงศ์ เจก อะหมัด คูมี (เจ้าพระยาบวรราชนายก) กรุงศรีอยุธยาสมัยศตวรรษ ที่ ๑๗

ความสัมพันธ์ไทย - ญี่ปุ่น เช่น เอกสารทางพระราชไมตรีระหว่างสยามและ ญี่ปุ่น การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย - ญี่ปุ่น ประวัติความสัมพันธ์ ไทย - ญี่ปุ่น เครื่องถ้วยญี่ปุ่นสมัยอยุธยา ยามาตา นางมาซา ออกญาเสนาภิมุข หมู่บ้าน ญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยา

นอกจากนี้ยังมีวารสารข่าวสถาบันอยุธยาศึกษา ที่จัดทำเป็นวารสารอิเล็กทรอนิกส์ เผยแพร่บนเว็บไซต์ของสถาบันฯ

เว็บไซต์สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

